

Geëerde vrouwen, bestuurderessen van dit hulpgenootschap, geliefde zusters in de Heer!.

<https://hdl.handle.net/1874/355756>

*Geëerde Vrouwen, Bestuurderessen van dit
Hulpgenootschap,*

Geliefde Zusters in den Heer!

Is het mij aangenaam in uwen kring te verschijnen en een broederlijk woord tot u te spreken, een woord van sympathie voor uwe werkzaamheden en voor het doel dat gij u daarmede voorstelt, en stel ik op hoogen prijs het blijk van vereerend vertrouwen, dat in uwe uitnoodiging tot mij is gekomen, toch mag ik deze uitnoodiging niet opvolgen zonder te beginnen met eene aanmerking te maken op uwe keuze, eene aanmerking die al den schijn heeft van onbeleefdheid, maar die mij toch door de opregtheid wordt geboden.

Zij is namelijk deze: ik kan mij bijna niet voorstellen, dat gij eene slechtere keuze van voorganger kondet doen in eene vergadering als deze, dan die welke gij gedaan hebt. Het is toch eene vergadering aan de belangen der zending gewijd. Nu ja, ik ben medelid van twee zendelinggenootschappen, het Nederlandsche, in onze stad gevestigd, en dat der Broedergemeente te Zeist; menigmaal

ben ik voorganger geweest in zendingsbidstonden, en toch gevoel ik mij op het gebied der zending een vreemdeling. Dit gebied, ik heb het als van verre aanschouwd en genoeg gezien van zijnen omvang en schoonheid om mij regt levendig te kunnen voorstellen dat men met de gansche liefde zijns harten daarin kan wonen, ja, dat er, te midden van de afmatting die onze verwarde kerkelijke toestanden zoo vaak in den geest doen ontstaan, iets onbeschrijfelijk liefelijks en aantrekkelijks in gelegen is om den gang van het woord Gods en de ontwikkeling van het Godsrijk na te gaan in die streken, waar het zich onmiddellijk aansluit aan de oorspronkelijke, frissche behoeften der menschelijke natuur. Doch, in dit liefelijke en aantrekkelijke ligt ook tevens eene verleiding. Velen ijveren voor de zending, die blind zijn voor de zoo veel meer ingewikkelde behoeften der christelijke maatschappij, dier maatschappij, waar, met het rijper worden van de goede tarwe, ook het onkruid tot eene hoogte van ontwikkeling is gekomen, die den naderenden oogst schijnt aan te kondigen. Mijn levensweg nu is, van den aanvang af mijner ambtelijke bediening in de vaderlandsche kerk, niet willekeurig, maar door onmiskenbare leidingen Gods, alzoo geweest, dat de strijd der geesten in die vaderlandsche kerk

al mijne aandacht heeft ingenomen en dat ik daaraan meer deel heb moeten nemen dan ik zelf zou verlangd hebben. Is het wonder dat het geheele gebied der uitwendige zending op den achtergrond trad, dat ik te naauwernood nu en dan een blik daarop uit de verte waagde, wel wetende dat, indien men zich eens aan de bekoring van dat gezigt overgaf, men in dezelfde mate de omringende toestanden uit het oog zou verliezen? Doch, heb ik dan nu ook geen grond om te beginnen met eene aanmerking op uwe keuze en zult gij mij de onbeleefdheid daarvan niet om der opregtheid willen vergeven?

Wel zou men mij kunnen antwoorden: Waar-
toe dan zich eene keuze laten welgevallen, die ligt
meer nog van welwillendheid, dan van wijsheid ge-
tuigde? Geëerde Vrouwen! zal ik u zeggen dat
het mij moeite zou gekost hebben u te weigeren,
wat mij met eenigen aandrang door u werd ge-
vraagd? Neen: er is nog meer. Na de eerste
aarseling verheugde ik mij aldra, dat ik de ge-
legenheid zou hebben in uw midden mij uit te
spreken over het genootschap, dat tegenwoordig
aan zoo felle aanvallen blootstaat, en de gronden
uiteen te zetten, waarom ik blijf meenen, ook
van mijn standpunt, dat het niet mag worden
prijs gegeven.

De tijd, dien wij beleven, lijdt, onder vele andere krankheden ook aan eene, die ik het radicalisme zou willen noemen en die daarin bestaat, dat men, op grond van het gebrekkige van al het bestaande, liever dan daarin mede te werken, eerst tot den grond toe afbreke om dan op nieuw te bouwen. Deze krankheid heeft zich ook aan de christelijke opwekking medegedeeld. Wel heeft zij zich niet met revolutionaire woestheid tegen de bestaande kerk of de bestaande christelijke genootschappen en inrigtingen gekeerd; integendeel, zij heeft die willen hervormen; maar toch, waar zij in dien hervormingsijver niet volkomen of niet spoedig genoeg slaagde of ook wel hare pogingen geheel verijdeld zag, legde zij niet onduidelijk de begeerte en het voornemen aan den dag, dat bij velen tot uitvoering kwam, om, liever dan langer aan een schijnbaar nutteloos werk hare krachten te verspillen, die krachten aan te wenden tot het in het leven roepen van nieuwe kerkelijke of christelijke vereenigingen. Ik meen dat die ijver niet altijd is in den geest van Hem, die het gekrookte riet niet verbreekt, de rookende vlaswick niet uitbluscht. In de Heilige Schrift wordt het geduld of de lijdzaamheid voorgesteld als een vrucht van een gerijpt geloof, dus als een teeken van christelijke oefening en ervaring. Maar

het woord geduld is in discredit gekomen; - in zeker opzigt niet ten onregte, want het dient vaak tot dekmantel van traagheid en onverschilligheid; - maar toch, wij zeggen het met het kindergedichtje, in den geest des evangelies: geduld is eene schoone zaak. - „Er ligt nog een zegen in,” dit woord moet niet licht, niet spoedig uit ons hart en van onze lippen verdwijnen, wanneer wij een goed werk zien kwijnen, wanneer wij daarin eene gisting waarnemen, die ten doode kan zijn, maar waaruit ook nieuw leven kan ontkiemen. Maar om dit te kunnen zeggen: „er ligt nog een zegen in,” moet er een zegen in geweest zijn, moet men kunnen wijzen op een verleden van zegen. Welnu, dit is, geliefde zusters! mijne eerste opmerking, mijn eerste grond van vrijmoedigheid, om, in weerwil van al wat tegen den tegenwoordigen toestand van het Nederlandsche zendelinggenootschap, te regt of te onregt, wordt aangevoerd, het te blijven steunen en aanbevelen. Het Nederlandsche zendelinggenootschap is in zijn oorsprong een werk Gods geweest en heeft op zijnen langen weg veelvuldig den zegen Gods ondervonden. Ik behoef hierover niet uit te weiden. Het is u allen bekend. Het Nederlandsche zendelinggenootschap is geen vrucht geweest van den tijdgeest, niet van het opkomend rationa-

lisme, niet van de revolutionaire woelingen van het laatst der vorige eeuw, eerder van het piëtisme, dat is van het vrome, Christuslievende gemoeid. Het is in biddende harten geboren en door het gebed des geloofs gedoopt. En God heeft zijn zegen niet onthouden; neen, laat mij meer zeggen: God heeft overvloedigen zegen gegeven, in de heidenwereld, in de vaderlandsche kerk, op dat werk. Gesteld nu zelfs, wat ik geenszins toegeve, dat er met den stilstand, achteruitgang ware, stremming in het geloofswerk der gemeente, in den zendingsijver der zendelingen, zouden wij dan maar voetstoots mogen zeggen: God heeft zich aan het genootschap onttrokken; zijn zegen is ons ontnomen; de hemel is gesloten voor ons gebed? Ik vreeze zeer, dat dit ongeloof zou verraden: miskennis van de wegen van dien God, die lankmoedig is en getrouw, die het werk zijner dienstknechten niet vergeet; ondankbaarheid voor genoten zegen en wantrouwen aan de eeuwige ontfermingen van Hem, die veel vergeeft. Ik wil geen oordeel vellen over den tegenwoordigen toestand en het tegenwoordige werk van ons genootschap - ik ben er te weinig mede bekend, - maar, op grond van Gods Woord en van de wegen zijner genade, durf ik van een werk, dat in zijne kracht ontstaan is en zijne liefde

heeft ondervonden, verklaren: daar ligt nog een zegen in.

In deze uitdrukking ligt evenwel reeds opgesloten, dat wij van een overblijfsel spreken, dat wij niet veel te roemen hebben, maar alleen in ootmoed heil verwachten van den Heer. Nog eens: ik onthoude mij van ieder oordeel over den tegenwoordigen toestand van ons genootschap. Het zoude, op den afstand, waarop ik van zijnen werkring geplaatst ben, in mijnen mond vermetel zijn. Alleenlijk wijs ik u op hetgeen uit den tegenwoordigen toestand van onze kerk met noodzakelijkheid voortvloeit voor dien van het zendinggenootschap. Dit moge dan nu in naam geen kerkelijk genootschap zijn, feitelijk is het dit, meer dan eenig ander in ons vaderland. Het wordt gesteund door verreweg de meerderheid der predikanten, niet alleen van het Hervormde, maar ook van andere protestantsche kerkgenootschappen; en, wat meer zegt, de meest verschillende rigtingen werken hier te zamen. Velen zien hierin een groot voordeel. Ik niet. Ik beschouw juist de kwijning van leven, waarover men zich beklagt, als het noodzakelijk gevolg dier zamenwerking van rigtingen, die immers in die zamenwerking elkander veelzins neutraliseeren en de voorstanders der zending blootstellen aan het grootste gevaar, dat hier kan bestaan:

namelijk dat ijver voor het genootschap, als genootschap, voor het cadre, in de plaats trede van dien voor het werk der zending zelve, dat voor het middel het doel uit het oog worde verloren. Vergunt mij mijne gedachten hierover u kortelijk mede te deelen.

De zending is een werk van geloof en van liefde. Van geloof: immers zij gaat uit van het bewustzijn dat men de waarheid heeft en dat die waarheid bestemd is voor alle menschen. Van liefde: in dat bewustzijn is men zalig. Die zalig is, heeft behoefte die zaligheid mede te deelen, anderen deelgenooten te maken van het heil dat hij zelf bezit. Uit deze twee beginselen, die eigenlijk slechts één zijn, want daar is geen geloof zonder liefde, noch liefde, in dien hoogsten zin althans, zonder geloof, uit deze twee beginselen verklaart het zich dat de zending het eigenaardige werk is der christelijke kerk en dat deze in de zending haar levenskracht openbaart. Voorzeker, daar zijn andere godsdiensten, die zich zoeken te verbreiden, het Buddhisme, het Mahomedanisme; maar omdat het beginsel daarvan niet is het geloof in de liefde werkzaam, is het doel daarvan niet het behoud der menschelijke natuur, de verlossing van den zondaar: het Buddhisme zoekt de verheerlijking Gods in de vernietiging

der menschelijke natuur; het Mahomedanisme streeft naar wereldheerschappij en zijne wapenen zijn geweld en onderdrukking. Het Israëlitisme openbaart zijn goddelijk karakter mede daarin, dat het geene zending heeft gehad. Het was profetie en geene vervulling. Eerst met de vervulling, dat is, toen de verzoening aanwezig was en de zaligheid geschonken, kon de behoefte aan uitbreiding ontstaan en het ware Israël het woord der verzoening brengen aan alle natiën. Zending is dus het eigenaardige kenmerk der christelijke kerk, de openbaring van het leven der gemeente. Maar wat nu, indien de kerk zelve aan het woord der verzoening ontrouw wordt, en, in plaats van de waarheid te bezitten en te belijden, zelve verklaart dat zij de waarheid zoekt, ja, in dat zoeken meent reeds bevredigd te zijn, en zich vijandig keert tegen degenen, die verklaren gevonden te hebben en die dus de waarheid belijden? Wat, indien zij, in plaats van het ligchaam te zijn eener belijdende gemeente, het karakter aanneemt van eene school, waarin de zoekende wetenschap het hoogste woord voert en de meest geoefenden in de redeneerkunst den voorrang bekleeden? Zal zij daardoor hare kracht niet verliezen? Zal de liefde niet kwijnen, als het geloof kwijnt? Hoe zou er krachtig, over-

vloedig en overvloeiend geestelijk leven aanwezig zijn, een leven dat zich naar buiten moet uitstorten, omdat het binnen de enge grenzen der bedding, waarin het stroomt, zich niet kan beperken, indien het in die bedding zelve slechts langzaam voortkruipt, belemmerd door al de dammen, die den stroom tegenhouden? En zoo is de toestand, zal ik zeggen: alleen der vaderlandsche kerk? neen, van het Protestantisme in zijn geheel. O! laat ons niet blind zijn voor de werkelijkheid en ons geene illusien maken. Dogmatische twisten zijn er ten allen tijde geweest in de kerk; zij hebben hare nuttige zijde, kunnen tot spoorslag dienen voor de christelijke wetenschap, die mede hare roeping heeft in de kerk; zij zijn een heilzame prikkel tegen de zonde der traagheid des geestes, en het geestelijk leven der gemeente behoeft dus daardoor niet alleen niet belemmerd te worden, maar kan er zelfs door worden bevorderd. Maar misleiden wij ons zelve niet! De strijd, die heden ten dage in de kerk gevoerd wordt, is niet in de eerste plaats een wetenschappelijke strijd. Er is niet alleen verschil van rigtingen, maar verschil van geesten. Het geldt, onder duizend vormen en schakeeringen, de levensvraag der menschheid: Is Jezus de Christus? of is het geheele begrip van Christus eene oud-

joodsche dwaling, ter kwader uur uit het oosten in het westen overgeplant? Het geldt de vraag: het godsrijk naar de Schrift, of het rijk dezer wereld met den naam van Jezus tot symbool. Eene kerk, die in zulk eene tegenstelling bevangen is, is gebonden; hare levenskracht is, niet uitgeput, maar verlamd in hare openbaringen; de zendingsgeest moet daar kwijnen. Ware die tegenstelling reeds klaarlijk uitgesproken en in het bewustzijn der gemeente opgenomen, hadden de wateren, die zich niet kunnen vermengen, zich reeds gescheiden, waren de belijdende geesten tot een gekomen en de ontkennende geesten mede tot één, dan zoude het niet zoo zijn. Eene door den strijd gereinigde gemeente zoude met verjongde kracht opstaan en de volheid van haar hernieuwd leven ook in de zending openbaren, maar daartoe zijn wij nog niet gekomen; het vreemdsoortige is vermengd, en die valsche eenheid is de groote hinderpaal voor ontwikkeling en veerkrachtige werkzaamheid. Hoe zullen wij over de belangen der Heidenwereld en de beste wijze om die te bevorderen het eens kunnen worden, indien wij het met elkander niet eens zijn omtrent de behoefte der menschelijke natuur, den aard van het evangelie, de betrekking van Jezus tot den mensch, indien iedere zamenspreking over grondbeginselen de aandacht van het zendings-

werk zou afleiden om die geheel over te brengen op de strijdvragen der kerk? Voorwaar, in den toestand, waarin wij ons bevinden, is er weinig kracht tot zending aanwezig, ik zeg niet in de vaderlandsche kerk alleen, maar in de kerken der Hervorming in het algemeen, die heden ten dage in eene crisis verkeeren, geweldiger dan die, waaruit zij ontstaan zijn.

Dit is ontmoedigend, zult gij zeggen. Ik ontken het niet; maar herinnert u, dat ik begonnen ben met geduld aan te prijzen, als de roeping der gemeente, bovenal van dezen tijd. Geduld! Maar, zoo hoor ik mij toeroepen, — en dit is geene rhetorische phrase, menigmaal heb ik deze stemmen vernomen, — „geduld, dit is lafhartigheid, ontwijken van den strijd; juist waar zoo veel gevaar bestaat, is een moedig optreden, een veerkrachtige strijd, een beslist breken met allen die niet medewerken, meer dan ooit behoefte en pligt. Indien gij u niet met de velen kunt vereenigen, vereenig u dan met de weinigen; indien de overgeleverde inrigtingen verlamd zijn in hare werkzaamheid, sluit u aan de jongere aan, opgericht door gelijkgezinden, ontstaan uit den nood der tijden, uit de behoeften der christelijke liefde!” Verre zij het van mij, geliefde zusters! of op dit of op eenig ander gebied van christelijke werk-

zaamheid den staf te willen breken over de pogingen en werkzaamheden dier broeders, die, gedreven door de liefde van Jezus Christus, zulk eenen weg meenen te moeten bewandelen en ook ons genootschap hebben verlaten en andere opgerigt, omdat zij meenden op die wijze de zaak des Heeren beter te kunnen behartigen. Ik wensch hun van harte toe een ruimen, overvloedigen zegen op hun werk; ik wensch hen en hun werk lief te hebben om des Heeren wil, en verlang alleen dat zij ons dragen, zoo zij al niet meer met ons kunnen sympathiseeren. Maar, voorzeker wenschen zij geen dwang uit te oefenen op de consciëntiën, en dan kunnen zij het mij niet euvel duiden, dat ik ons genootschap niet verlaten kan, zoo lang ik niet overtuigd ben, dat God het verlaten heeft. Welnu, twee redenen zijn er, waarom ik dit niet kan gelooven, waarom ik meen, dat ons genootschap mede nog eene plaats – meer zeg ik niet – bekleeden kan, naast de hunne, tot bevordering van het gemeenschappelijke doel. De eerste is louter negatief en ontleent slechts hare waarde aan de tweede, die van meer positieven aard is.

De eerste is deze: aan het gevaar, waaraan ons zendelinggenootschap bloot staat, zie ik niet dat andere kunnen ontkomen,

De tweede is deze: zoo er eene gave en roeping tot den zendingarbeid in de gemeente aanwezig is, zie ik niet dat zij bij ons meer onderdrukt of minder bevorderd behoeft te worden dan bij hen.

Vooreerst dan: aan het gevaar, waaraan ons zendelinggenootschap bloot staat, zie ik niet dat andere zendelinggenootschappen kunnen ontkomen. Dat gevaar toch is gegrond in den toestand zelven der Kerk; ik zeg niet van het Nederlandsch Hervormd kerkgenootschap; zij zouden ons antwoorden: wat hebben wij er mede te maken? maar van de protestantsche kerk in het algemeen, of nog liever: van de gemeente van Jezus Christus in den strijd, waartoe zij heden ten dage geroepen is. De zendende kerk moet — het zal niet betwist worden — een geestelijk overwigt bezitten boven de heidenwereld, zij moet de moederkerk kunnen zijn van de gemeenten uit de Heidenen. Maar wat nu, indien zij in zulk eenen toestand verkeert, dat zij, kennelijk geroepen van den Heer om op nieuw te delven in de schatten van zijn woord, ten einde te komen tot eene meer eenvoudige, maar daardoor ook meer krachtige en diepzinnige belijdenis van zijnen naam, aan de eene zijde den strijd ziet voeren voor de belijdenis der vaderen en aan de andere die belijdenis ziet aanvallen met eene felheid en bekwaamheid, waarvoor hare bolwerken, zoo lang op

die wijze de strijd wordt gevoerd, niet bestand zijn?

Voorzeker het vaste fundament Gods staat; de steen, door de bouwlieden verworpen, zal niet van zijne plaats worden genomen en blijft de hoeksteen der gemeente; maar de tijd is nog in het verschiet, dat de geloovige gemeente zich geheel zal toevertrouwen aan de vastheid van dit fundament en er met besliste keuze op zal staan, met opoffering van de door menschenhand opgerigte buitenwerken. Voor het daartoe kome, is er nog een fanatische strijd te wachten, die met een volkomen nederlaag zal eindigen voor de kerkelijke overlevering in den vorm, waarin zij verdedigd wordt. Ik spreek alleen mijne verwachting uit, zonder die aan iemand op te dringen. Maar nu beweer ik dit, dat gij uwe kweekelingen, hetzij gij ze aan een regtzinnig, hetzij gij ze aan een vrijzinnig zendelinggenootschap toevertrouwt, onmogelijk buiten dien strijd der gemeente zult kunnen houden. Zij zullen er uws ondanks mede bekend worden, en met des te meer wantrouwen jegens u beziel worden, hoe meer gij er hen buiten tracht te plaatsen. Ja, hunne illusiën voor de negatieve rigtingen zullen des te grooter zijn, naarmate gij uw best doet tegen die rigtingen te waarschuwen. Van tweeën één: of uwe kweekelingen zijn eenvoudige, gemeenlijk vrome jongelingen, maar zonder talent, zon-

der ruimte van blik, zonder de gave der onderscheiding, die niets meer beoogen dan hunne eigene vroomheid, in de welbekende termen der gereformeed-kerkelijke regtzinnigheid, zoo als die bij duizenden in ons vaderland de godsdiensttaal is geworden, over te planten in de Heidenwereld. Maar ik bid u: zend hen dan niet naar die wereld, niet althans naar onze koloniën, stelt hen niet bloot aan het gevaar van in die zoo ingewikkelde, zoo bedorvene, althans zoo weinig godsdienstige Europeesch-Indische maatschappij, die mannen vereischt van groote bekwaamheid, zedelijken moed en praktische wijsheid, den christelijken naam nog meer in discrediet te brengen, door dien te vereenzelvigen met bekrompenheid en lichtschuwheid. Of wel, uwe kweekelingen zijn denkende menschen, veerkrachtige jongelingen, met geloofsmoed beziel, maar tevens de levendige behoefte in zich zelve waarnemende, of althans vatbaar voor die behoefte, zoodra die in hen gewekt wordt, om in het middenpunt des christendoms door te dringen en de aanrakingspunten tusschen de menschelijke natuur en den Christus op te merken, buiten de kerkelijke overlevering om. O! ik zeg niet, dat de halfwetenschappelijke opleiding, die zij thans doorgaans in ons genootschap ontvangen, toereikend, noch zelfs het meest geschikt is om die behoefte in hen te

wekken of daaraan te voldoen. Maar dit beweert ik, dat eene louter-regtzinnige opleiding daartoe evenmin geschikt is, dat zij moeten ingeleid worden in den strijd dezer dagen, om in dien strijd eene zelfstandige positie in te nemen en tot eene krachtige, persoonlijke uitdrukking te komen van hun geloof.

En nu is mijne andere bewering deze: waar zulk eene gave en roeping aanwezig is, daar behoeft zij in ons zendelinggenootschap niet meer onderdrukt, niet minder bevorderd te worden dan in andere. Deze bewering heeft weinig toelichting noodig. Ja, iedere toelichting zoude ons licht op een gebied voeren, dat de kieschheid ons verbiedt te betreden. Immers, alles hangt hier af van de personen der leidlieden en voorgangers. Gaarne betuig ik mijne sympathie met onzen, ook door mij hooggeschatten Director; doch niet over personen hebben wij te spreken, alleen over den aard zelven van ons genootschap. Van eene vrijzinnige inrigting, — als zoodanig mogen wij de onze beschouwen, waarin zoo vele verschillende rigtingen te zamen werken, — eischen wij alleen, dat zij in waarheid vrijzinnig zij, dat is, dat zij de vrijheid niet belemmere, maar opwekke en handhave, de vrijheid des gewetens voor de voorgangers en voor de kweekelingen, dat de eerste vrij zijn in hun onderwijs,

de tweeden vrij in de openbaringen huns geloofs. Verder, onder het schild dier vrijheid, zij de atmosfeer, die den zendeling-kweekeling omringt, eene christelijke. Hoe meer zij het is, des te meer zal zijne gave, zoo hij die heeft, worden opgewekt, en zal hij zich zijner roeping bewust worden. Die vrijheid alzoo sluit de heilzame tucht van het christelijk familieleven niet uit, maar integendeel bestaat eerst regt door deze. Eindelijk, hoe beter het onderwijs zal zijn, dat wil zeggen, hoe meer het, aan de eene zijde, educatief zal zijn en aan de andere ingerigt met het oog op den toekomstigen werkring des zandeling, des te meer zal gave en roeping worden gewekt en bevestigd. Nogmaals, ik vermeet mij geen oordeel over de opleiding onzer kweekelingen, maar wel durf ik, op grond van het oordeel van meer bevoegden dan ik het ben, en wat meer zegt, op grond van den zegen, die ook thans nog rust op het werk onzer uitgezonden, beweer, dat het ons genootschap niet ontbreekt aan de middelen om aanwezige gaven op te merken, op te wekken en voor de zaak der zending aan te wenden.

Van aanwezige gaven spreek ik. Maar uit het voorafgaande volgt reeds dat ik mij niet voorstel dat er vele in de gemeente aanwezig zijn. Men beruste geloovig en geduldig in dit lijden der ge-

meente en trachte toch vooral niet in eigen kracht zendelingen te maken, die niet door den Heer zouden geroepen zijn. Niet op de hoeveelheid van werkzaamheden, maar op de getrouwheid in het kleine rust zijn zegen. Wij hebben kleine kracht. Laat ons die niet verwaarloozen! De zendingegeest sterft niet, want het is de geest der gemeente, de Heilige Geest, die niet wordt weggenomen. Maar wij wagen het wel te zeggen: nu is de Heilige Geest bedroefd in de gemeente, en Hij werkt in het verborgene, meer naar binnen dan naar buiten. Moest ik zijne werkzaamheid afmeten naar het kerkelijk krijgsumvoer, waarvan wij getuigen zijn, ach! ik zou haast kunnen gelooven dat hij geheel ware uitgebluscht, ik zou niet spreken van kleine kracht. Maar ik heb het vertrouwen, dat, even als in alle tijden van crisis, die Heilige Geest, teruggedrongen in de consciëntiën, eene heerlijker toekomst voorbereidt, niet alleen dan ons treurig heden, maar ook dan ons kalm verleden. Welnu, geliefde zusters! op die toekomst zij ons oog gerigt! Kunnen wij niet veel doen, laat ons ons benaarstigen in het weinige! Ons genootschap blijve bestaan en worde gesteund, niet alleen als een gedenkteeken van het verleden, maar ook als een profetisch teeken voor de toekomst! Er ligt nog een zegen in! De tijd zal

komen dat dit zal blijken. God is barmhartiger dan de menschen. Zoo sprekende, spreek ik immers in uwen geest. In stilheid was altijd uwe kracht. Verborgen is de weg geweest van dit Vrouwen-Hulpgenootschap en het heeft niet veel van zich doen hooren in de wereld, en toch, het is op uw vijf-en-twintig jarig feest uitgesproken, en de opvolgende jaren hebben hunne getuigenis gevoegd bij die der vorige: boven verwachting is uw stille werkring gezegend geworden; en, wij vertrouwen het, de graankorrels hier uitgestrooid, zijn tot een voedend brood geworden voor vele zielen. Gaat voort te doen, Geliefde Zusters! wat uwe hand vindt om te doen en blijft den Heer verwachten! Ook onzen tijd, ook onze kerk en ons zendelinggenootschap geldt zijne belofte: *Israël hope op den Heer: want bij den Heer is goedertierenheid, en bij Hem is veel verlossing, en Hij zal Israël verlossen van al zijne ongeregtigheden.*
